

Temat: Postawy społeczeństwa polskiego wobec zaborców w II połowie XIX wieku

Etap edukacyjny: 12-15 lat

Czas trwania zajęć: 1-2 godz.

Cele edukacyjne ogólne

- Zapoznanie uczniów z dziejami ojczystego kraju w II połowie XIX w powiązaniu z faktami z historii powszechnej.
- Kształtowanie umiejętności pracy ze źródłami kartograficznymi, narracyjnymi, normatywnymi.
- Przedstawienie procesu kształtowania się świadomości narodowej w sytuacji zagrożenia germanizacją i rusyfikacją oraz przedstawienie zjawiska lojalizmu w zaborze austriackim.

Cele edukacyjne szczegółowe

- Uczeń posługuje się podstawową terminologią tj. germanizacja, rusyfikacja, autonomia galicyjska, lojalizm, praca organiczna, kulturkampf, stańczycy.
- Uczeń poznaje cele i metody działania zaborców wobec Polaków oraz metody walki o utrzymanie tożsamości narodowej.
- Charakteryzuje i ocenia zróżnicowane postawy społeczeństwa wobec zaborców, porównuje warunki życia społeczeństwa w trzech zaborach.
- Poznaje twórczość polskich artystów, którzy odwoływali się do przeszłości Polski w celu pokrzepienia serc rodaków żyjących bez własnego państwa.
- Uczeń wykazuje się umiejętnościami pracy w grupie, uczy się właściwej argumentacji w dyskusji oraz prezentowania zdobytej wiedzy w twórczy sposób na forum klasy.
- Uczeń bierze aktywny udział w zajęciach dramatycznych.

Metody dydaktyczne

- Wykład z elementami dyskusji
- Metoda jigsaw (puzzle)
- Drama – raport
- Praca w grupie ze źródłami kartograficznymi, narracyjnymi, normatywnymi.

Środki dydaktyczne

- Źródła:
 - Z. Trojanowicz, Sybir romantyków, Kraków 1996, s.11-12
 - Roman Dmowski o szkole rosyjskiej w Polsce w drugiej połowie XIX w.

- [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, Oprac. M. Sobańska – Bondaruk, St. B. Lenard, Warszawa 1998, s.415-416 – fragmenty
- Adres najpoddanych mieszkańców miasta Warszawy do cara Aleksandra II z 14 XII 1876 r. [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów. Oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.401-402 – fragmenty
 - Wóz Drzymały, notka z "Kurieria Poznańskiego" z 1907 r.; [w:] Wielkopolska w świetle źródeł historycznych, Poznań 1958;
 - Ustawa o utworzeniu pruskiej Komisji Kolonizacyjnej z 26.IV.1886 ; [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów. Oprac. M. Sobańska – Bondaruk, St. B. Lenard, Warszawa 1998, s.408– fragmenty.
 - Mowa prokuratora w procesie o strajk dzieci polskich we Wrześni, Poznańskie listopad 1901; [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów. Oprac. M. Sobańska – Bondaruk, St. B. Lenard, Warszawa 1998, s.427 fragmenty.
 - Tadeusz Boy -Żeleński o stańczykach; [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów. Oprac. M. Sobańska – Bondaruk, St. B. Lenard, Warszawa 1998, s.396-398 fragmenty.
 - Adres sejmu galicyjskiego do cesarza z 10.XII.1866; [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów. Oprac. M. Sobańska – Bondaruk, St. B. Lenard, Warszawa 1998, s.389-390 - fragmenty.
 - Krakowiak galicyjski Księga Humoru polskiego Od Kasprowicz do Tuwima. Wydawnictwo Łódzkie 1969r.
 - Jakub Bojko, O życiu codziennym chłopca galicyjskiego w drugiej połowie XIXw. [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów. Oprac. M. Sobańska – Bondaruk, St. B. Lenard, Warszawa 1998, s.424-426 fragmenty.
 - Maria Konopnicka *Rota*
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Rota;3969035.html>
<https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/rota.html>
 - Ikonografia
 - Obraz „Pochód na Sybir” Artur Grottger;

<http://malarstwo-historia.blogspot.com/2015/02/pochod-na-sybir-artur-grottger-1866.html>

- Rycina Wóz Drzymały
<http://histografy.pl/woz-drzymaly/>
- Strajk dzieci wrzesińskich
<http://ciekawegniezno.blogspot.com/2014/05/strajk-dzieci-wrzesińskich-mali-ludzie.html>
- Matejko Jan, Stańczyk, 1862 — Muzeum Narodowe, Warszawa fot. Archiwum Ilustracji WN PWN SA © Wydawnictwo Naukowe PWN
[https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Matejko-Jan;3938547.html#prettyPhoto\[gallery\]/6](https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Matejko-Jan;3938547.html#prettyPhoto[gallery]/6)
- Rycina „Pomnik Grunwaldzki”
<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/grunwaldzki-obchod;3908252.html>

- Muzyka
Rota słowa: Maria Konopnicka, muzyka: F. Nowowiejski
 - <https://www.polskatradycja.pl/piesni/patriotyczne/367-rota.html>
 - <https://www.spiewnikniepodleglosci.pl/rota/>

Przebieg zajęć

I. Wprowadzenie

Nauczyciel w formie krótkiego wykładu z elementami dyskusji przedstawia sytuację Polaków w trzech zaborach z uwzględnieniem specyfiki politycznej, gospodarczej i społecznej.

Podczas wykładu w umiejętny sposób zapoznaje uczniów z kluczowymi pojęciami np. germanizacja rusyfikacja, autonomia galicyjska, lojalizm kulturkampf, praca organiczna, stańczycy. Wyjaśnione terminy poleca uczniom zapisać w zeszycie.

Następnie w formie krótkiej dyskusji prosi uczniów o ustosunkowanie się do problemu walki o utrzymanie tożsamości narodowej w skomplikowanej sytuacji politycznej trzech zaborów.

Porusza także problem współczesnego rozumienia pojęcia tożsamość narodowa szczególnie wśród uczniów na co dzień mieszkających poza granicami Polski.

II. Rozwinięcie

Nauczyciel omawia metodę pracy w grupach (metoda jigsaw puzzle) i przydziela trzem powstałym w sposób losowy grupom zadania do wykonania. Po wykonaniu zadań przez grupy, tworzy na nowo grupy w ten sposób, aby w każdej grupie był jeden uczeń z poprzednich grup. Uczniowie przekazują kolejno wypracowane wcześniej informacje pozostałym członkom nowych grup .W ten sposób uczniowie poprzez analizę adekwatnych tekstów źródłowych poznają sytuację Polaków w poszczególnych zaborach i formy walki z zaborcą.

Zdobytą wiedzę w pracy grupowej uczniowie wykorzystują w przygotowanej dramie, która pozwoli uczniom w bardziej emocjonalny sposób poznać sytuację Polaków żyjących w trzech zaborach.

Grupa 1

Jesteś mieszkańcem zaboru rosyjskiego po powstaniu styczniowym w którym panuje reżim polityczny cara i liczne represje wobec Polaków. Na podstawie zamieszczonych źródeł przekaz informacje o sytuacji tam żyjących Polaków.

[Załącznik nr 1]

Grupa 2

Jesteś mieszkańcem zaboru pruskiego, w którym władze pruskie represjonują Polaków. Na podstawie zamieszczonych źródeł przekaz informacje o sytuacji tam żyjących Polaków.

[Załącznik nr 2]

Grupa 3

Jesteś mieszkańcem zaboru austriackiego, w którym mieszkańcy od 1867 roku cieszą się autonomią, na podstawie zamieszczonych źródeł przedstaw sytuację mieszkających tam Polaków.

[Załącznik nr 3]

III. Podsumowanie

Uczniowie na podstawie zdobytej wiedzy podczas wykładu i pracy z tekstami źródłowymi przygotowują dramę, którą realizują techniką raportu.

Nauczyciel podaje uczniom podstawowe informacje które mają wykorzystać w dramie np.:

- czas 15 lipca 1910 Kraków uroczystości odsłonięcia Pomnika Grunwaldzkiego z okazji 500 rocznicy Bitwy pod Grunwaldem (prezentuje to odpowiednią ikonografię nawiązująca do wydarzenia).

Zachęca uczniów do wykorzystania utworu Roty Marii Konopnickiej (Pieśń została po raz pierwszy wykonana publicznie przez kilkuset chórzystów z terenów objętych zaborami 15 lipca 1910 w czasie uroczystości odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie).

Uczestnicy: młodzi studenci pochodzący z trzech zaborów, którzy w tym podniosłym dniu snują refleksje nad odmiennością warunków życia w poszczególnych trzech zaborach.

Drama jest przewidziana na ok 15-20 min.

Najbardziej zaangażowany uczeń pełni rolę reżysera i koordynuje działania grupy.

Po przedstawieniu dramy następuje ocena zaangażowania uczniów, pod uwagę brane są umiejętności kreatywnego odtwarzania przypisanych ról oraz wykorzystanie wiadomości zdobytych podczas lekcji.

Zadanie domowe

Uczniowie oceniają zaangażowanie Polaków w walkę o utrzymanie tożsamości narodowej na przykładzie działań dwóch wybranych przez siebie Polaków w XIX wieku.

Można uczniom zasugerować następujące osoby:

Hipolit Cegielski, Karol Marcinkowski, Kazimierz Badeni, Mieczysław Ledóchowski.

Komentarz

1. Nauczyciel podczas przygotowywania wykładu wprowadzającego do tematu, powinien zapoznać się z odpowiednimi rozdziałami w podręczniku prof. Włodzimierza Suleji „Zarys dziejów Polski” (Rozdziały: Najdłuższa wojna nowoczesnej Europy; „Przy Tobie, Najjaśniejszy Panie”; Ku pokrzepieniu serc).
2. W materiale ćwiczeniowym dla uczniów związanym z analiza tekstów źródłowych zostały zaprezentowane tylko fragmenty tekstów, ale adekwatne do pytań, które znajdują się pod tekstami, zbyt długie teksty

źródłowe mogły by być trudne do właściwej interpretacji dla tych uczniów którzy słabiej posługują się językiem polski.

3. Jeżeli nauczyciel, znający swoich uczniów uzna że tekst jest za trudny pod względem językowym, zawiera archaizmy, powinien według własnego uznania przygotować słowniczek wyjaśniający trudne zwroty lub słowa.
4. Ważną część lekcji stanowi praca grupowa w której należy zwrócić uwagę na wypracowanie umiejętności współpracy, należy także wykorzystać kreatywność uczniów podczas zajęć dramatycznych.
5. Praca domowa dotyczy, krótkiej noty biograficznej dotyczącej wybitnych Polaków walczących o utrzymanie tożsamości narodowej poprzez działalność społeczną gospodarczą i kulturalną. Uczniowie samodzielnie poszukują przykładów bohaterów, mogą skorzystać oczywiście z sugestii nauczyciela. Zadanie domowe może być wykonane w postaci plansz na których zaprezentowana zostanie przez ucznia postać historyczna. Efekty pracy uczniów można zaprezentować w formie gazetki ściennej, czy wystawy, w związku z tym należy zwrócić uwagę na estetykę pracy.

Załącznik 1

Zadanie 1

- Źródło 1

Obraz „Pochód na Sybir” Artur Grottger;

<http://malarstwo-historia.blogspot.com/2015/02/pochod-na-sybir-artur-grottger-1866.html>

- Źródło 2

„Nazywano ją Syberią albo z rosyjska Sybirem. Albo jeszcze inaczej: „ziemią przeklętą”, „lodowym piekłem”, „krajną, gdzie nie ma nadziei”, krajną wiecznych śniegów i wiecznej tęsknoty” ...”

Z. Trojanowicz Sybir romantyków, Kraków s.11-12

Na podstawie źródła nr 1 i 2 odpowiedz na pytania:

1. Do jakiego wydarzenia nawiązuje obraz A. Grottgera?
2. W jaki sposób zostali przedstawieni zesańcy?
3. W jaki sposób źródło 2 opisano Sybir?
4. Czym dla Polaków był Sybir?

Zadanie 2

- Źródło 1

„Władze szkolne, nie mają oddziaływania na młodzież za pomocą wpływu moralnego, jaki ma szkoła szanowana przez uczniów, starają się działać na nią za pomocą systemu kar. Kary te są bardzo surowe:

- 1) areszt dochodzący do 72 godzin,
- 2) dla młodszych uczniów kara cielesna (za zgodą rodziców),
- 3) zwykle wydalenie z gimnazjum,
- 4) wydalenie bez prawa wstąpienia do jakiegokolwiek zakładu naukowego(...)

Lekcje się kończą (...) Uradowany chłopiec zarzuca tornister z książkami na plecy i wybrawszy towarzysza idącego z nim w jedną stronę, wraca do domu. W bramie szkolnej, widząc już przed sobą ulicę, rozmawia najswobodniej, gdy naraz wyskakuje zaczajony za bramką organ władzy szkolnej i chwyta go za rękę, mówiąc: - Jeszcześ nie przystąpił progu gimnazjum, a mówisz już po polsku! Wracaj do kozy!...”

Roman Dmowski o szkole rosyjskiej w Polsce w drugiej połowie XIX w.

[w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.415-416 – fragmenty.

Na podstawie źródła nr 1 odpowiedz na pytania:

1. Na podstawie tekstu określ atmosferę jaka panowała w szkole?
2. Jakim represjom byli poddawani uczniowie?
3. Czy uczniowie łamali zasady obowiązujące w szkole i dla czego?

Zadanie 3

- Źródło 1

„ Najjaśniejszy Panie.

Wypowiedziane przez Waszą Cesarską Mość słowa w Moskwie znalazły odgłosy w sercach naszych i my Polacy łączymy się szczerze z uczuciami przywiązania do tronu [...] gotowi będziemy do wszelkich ofiar, jakie za stosowane uznasz[...].”

Adres najpoddanych mieszkańców miasta Warszawy do cara Aleksandra II z 14 XII 1876 r.

[w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.401-402 – fragmenty

Na podstawie źródła nr 1 odpowiedz na pytania:

1. Jaką postawę reprezentowali poniżej podpisani mieszkańcy Warszawy?
2. Jak oceniasz postawę autorów adresu do cara Aleksandra II ?

Załącznik nr 2

Zadanie 1

- Źródło 1

Rycina Wóz Drzymaty <http://histografy.pl/woz-drzymaly/>

- Źródło 2

„Donosiliśmy niedawno, że gospodarz Drzymata nabył w pobliżu Rakoniewic 15-morgową parcelę [działkę],

na której wprowadzić zabudował stajnię i stodołę, lecz domu mieszkalnego wystawić nie mógł, ponieważ nie otrzymał na to konsensu budowlanego [zgody władz niemieckich na budowę]. Drzymała jednak skoczył po rozum do głowy i postarał się o wóz mieszkalny w rodzaju taborów cygańskich i ustawił go w 40-metrowym oddaleniu od swoich budynków gospodarskich. I ten środek wzbudził podejrzenie władz, lecz wysłana umyślnie komisja policyjna musiała wrócić z niczym, ponieważ ów "dom mieszkalny" był ruchomy i nie podlegał przepisom prawa budowlanego (...)."

Wóz Drzymały, notka z "Kuriera Poznańskiego" z 1907 r.; Wielkopolska w świetle źródeł historycznych, Poznań 1958;

Na podstawie źródła nr 1 odpowiedz na pytania:

1. Kim był Michał Drzymała?
2. Jakie zasady prawne wprowadzali wobec Polaków władze pruskie?
3. W jaki sposób Michał Drzymała znalazł rozwiązanie na zignorowanie zasad prawa budowlanego.

Zadanie 2

- **Źródło 1**

My Wilhelm(...)za zgoda obu Izb Sejmu monarchii, zarządzamy, co następuje:

§ 1. Ażeby przez osiedlenie włościan i robotników niemieckich w prowincji poznańskiej i zachodniopruskiej wzmocnić żywioł niemiecki przeciwko dążeniom polonizacyjnym, zostaje oddany do dyspozycji rządu państwowego funduszu stu milionów marek w celu:

1. Zakupu ziemi

Ustawa o utworzeniu pruskiej Komisji Kolonizacyjnej z 26.IV.1886 ;

[w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.408– fragmenty.

Na podstawie źródła nr 1 odpowiedz na pytanie:

1. Przedstaw założenia polityki rządu pruskiego wobec ziem prowincji poznańskiej.

Zadanie 3

- Źródło 1

Strajk dzieci wrzesińskich

<http://ciekawegniezno.blogspot.com/2014/05/strajk-dzieci-wrzesińskich-mali-ludzie.html>

- Źródło 2

„Dzieci nie odpowiadały na pytania zadawane im po niemiecku (...)nawet odmówiły przyjęcia podręczników do nauki religii, które miano im bezpłatnie rozdać, powiedziały przy tym : jesteśmy Polakami i nie chcemy się uczyć tej niemieckiej religii. Potem nastąpiły naprzód łagodne, następnie zaś surowe napomnienia, na koniec zagrożono karami, nareszcie wykonano je pozostawiając dzieci w kozie i poddając je chłości.”

Mowa prokuratora w procesie o strajk dzieci polskich we Wrześni, Poznańskie listopad 1901; [w:] *Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów*, oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.427 fragmenty.

Na podstawie źródła nr 1 i 2 odpowiedz na pytania:

1. Dlaczego dzieci nie chciały uczyć się religii w języku niemieckim?
2. Jakie spotkały ich represje za odmowę nauki po niemiecku?
3. Jaką rolę w życiu dzieci odgrywała religia i język ojczysty?

Załącznik 3

Zadanie 1

- Źródło 1

Matejko Jan, Stańczyk, 1862 — Muzeum Narodowe, Warszawa fot. Archiwum Ilustracji WN PWN SA © Wydawnictwo Naukowe PWN

[https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Matejko-Jan;3938547.html#prettyPhoto\[gallery\]/6](https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Matejko-Jan;3938547.html#prettyPhoto[gallery]/6)

- Źródło 2

„Byłem brzdącem, kiedy rodzice przenieśli się do Krakowa. Inny klimat żadnego widocznego ucisku. Mickiewicz w szkole, Kościuszko w teatrze, Polska na co dzień i od święta (...)

Z tym cesarzem też było coś niejasne. Kiedy przyjechał do Krakowa, Kraków witał go tak, jakby to właśnie sam Sobieski przybył z Wiednia.

Co to Stańczyk pytałem matki. Błazen króla Zygmunta. Co ma jedno do drugiego. Kraków wydał mi się miastem o

wiele bardziej skomplikowanym od Warszawy. Stańcacy zwyciężali na całej linii. Po ich stronie był sukces (...).”

Na podstawie źródła nr 1 i 2 odpowiedz na pytania:

1. Kim był Stańczyk przedstawiony na obrazie Jana Matejki?
2. Jaka atmosfera panowała w Krakowie i jakie możliwości mieli mieszkańcy?
3. Jaki był stosunek mieszkańców Galicji do cesarza?
4. Kim byli stańcacy i jakie były ich poglądy polityczne?

Zadanie 2

- Źródło 1

„Z całego też serca, w uczuciu niezachwianej wierności wołamy: Oby Bóg Ciebie, najmiłociwszy cesarzu i królu nasz, ochraniał i błogostawił!”

Adres sejmu galicyjskiego do cesarza z 10.XII.1866; [w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.389-390 fragmenty.

- Źródło 2

*„Austriyak ci ja, choć się Polak zowie,
zamiast mózgu siedzi Wiedeń w mojej głowie.(...)
W Wiedniu widzę swego Ojca i obrońcę,
Wiedeń moja gwiazda, Niebo me i słońce.
Lubię Karków stary (...) lecz Wiedeń daleko bliższy mojej duszy.”*

Krakowiak galicyjski. Księga Humoru polskiego Od Kasprowicz do Tuwima. Łódź 1969.

Na podstawie źródła nr 1 i 2 odpowiedz na pytanie:

1. Jaki był stosunek Polaków do cesarza?
2. O jakiej postawie świadczy powyższy dokument?
3. W jaki sposób źródle 2 przedstawiono postawę Polaków?

Zadanie 3

- Źródło 1

„Z braku zboża dużo było pola nie obsianego, uprawa roli była nadzwyczaj marna (...)

Ludzie wyglądali jak cienie, dzieciom popuchły brzuszki i tyfus głodowy zmiatał je bez litości. Kawatek chleba umiano wtedy szanować (...).

Gdy upadła na ziemię jakaś okruszyna, podnoszono ją skwapliwie i ze czcią całowano jako wielką świętość.”

Jakub Bojko O życiu codziennym chłopca galicyjskiego w drugiej połowie XIXw.

[w:] Wiek XIX w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska- Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1998, s.424-426 fragmenty.

Na podstawie źródła nr 1 odpowiedz na pytanie:

1. Jaka była sytuacja ekonomiczna ludności w Galicji?
2. Jakie były warunki życia dla większości społeczeństwa?

